

CHOLG‘U IJROCHILIGIDA TEXNIK MAHORAT VA BADIY TALQIN MUAMMOLARI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i02.048>

M.Rafiqov
Qo‘qon davlat universiteti

Annotatsiya: Maqolada cholg‘u ijrochiligida texnik mahorat va badiiy talqin o‘rtasidagi dialektik bog‘liqlik nazariy manbalar asosida tahlil qilinadi. Ijrochilik jarayonida texnika va interpretatsiya birligining estetik hamda psixologik jihatlari yoritilib, zamonaviy musiqa ta’limida uchrayotgan muammolar ochib beriladi. Shuningdek, mashhur musiqashunos va pedagoglarning qarashlari asosida ilmiy xulosalar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: cholg‘u ijrochiligi, texnik mahorat, badiiy talqin, interpretatsiya, ijrochilik psixologiyasi, musiqiy tafakkur, sahna madaniyati

PROBLEMS OF TECHNICAL SKILLS AND ARTISTIC INTERPRETATION IN INSTRUMENTAL PERFORMANCE

M.Rafikov
Kokand State University

Abstract: The article analyzes the dialectical relationship between technical skill and artistic interpretation in instrumental performance based on theoretical sources. The aesthetic and psychological aspects of the unity of technique and interpretation in the performance process are highlighted, and the problems encountered in modern music education are revealed. Also, scientific conclusions are put forward based on the views of famous musicologists and teachers.

Keywords: instrumental performance, technical skill, artistic interpretation, interpretation, performance psychology, musical thinking, stage culture

Cholg‘u ijrochiligi musiqa san’atining ijodiy-amaliy sohasi bo‘lib, unda kompozitor tomonidan yaratilgan badiiy matn ijrochi orqali jonli shaklga kiradi. Shu bois ijrochi kompozitor va tinglovchi o‘rtasidagi estetik ko‘prik vazifasini bajaradi. Heinrich Neuhaus o‘zining “Fortepiano ijrochiligi san’ati haqida” asarida shunday yozadi: *“Texnika - bu san’atning maqsadi emas, balki uning ifoda vositasidir.”* Neuhausning ushbu fikri ijrochilik estetikasining asosiy tamoyilini belgilaydi: texnika

o‘z-o‘zicha qadriyat emas. Agar ijrochi texnik mukammallikni yakuniy maqsad deb bilsa, ijro mazmunan bo‘sh va hissiy jihatdan sovuq bo‘lib qoladi.

Bu yerda muhim jihat - texnikaning funksional xarakteridir. Texnika quyidagilarga xizmat qiladi: musiqiy obrazni aniqlashtirish, dinamik rang-baranglikni yaratish, frazalashtirish tabiiy shakllantirish, dramatik cho‘qqilarni asoslash. Neuhausning qarashi zamonaviy tanlov (konkurs) amaliyotida ham dolzarbdir. Ko‘plab yosh ijrochilar tezlik va murakkablikka urg‘u berib, mazmunni ikkinchi planga surib qo‘yadilar. Neuhausning tamoyili esa pedagogik jarayonda texnik mashg‘ulotlarni badiiy maqsad bilan uzviy bog‘lash zarurligini ko‘rsatadi. Shu bois mazkur fikr ijrochilikda “vosita va maqsad” munosabatini aniq ajratib beradi. Neuhaus ushbu fikri orqali ijrochilik faoliyatida texnik mukammallik va badiiy mazmun o‘rtasidagi nisbatni aniq belgilab beradi.

Shuningdek, Konstantin Stanislavskining aktyorlik san‘ati haqidagi qarashlari ham ijrochilikka tatbiq etiladi: *“Shakl ichki mazmunga xizmat qilishi kerak.”* Stanislavski tizimi asosan teatr san‘atiga taalluqli bo‘lsa-da, uning nazariyasi ijrochilik san‘atiga ham to‘liq tatbiq etilishi mumkin. Cholg‘u ijrochiligida “shakl” - bu texnik bajarilish, tovush sifati, temp, dinamika kabi tashqi elementlar; “ichki mazmun” esa musiqaning obrazli va g‘oyaviy mohiyatidir. Uning fikricha, agar shakl mazmunga xizmat qilmasa, quyidagi muammolar yuzaga keladi: sun‘iy drammatizatsiya, haddan tashqari rubato yoki dinamika, uslubiy nomuvofiqlik. Stanislavski nazariyasi ijrochidan ichki ruhiy asos talab qiladi: ijro mexanik harakat emas, balki ongli va hissiy jarayondir. Demak, har bir texnik qaror (masalan, kuchli crescendo yoki tezlashuv) badiiy zarurat bilan asoslangan bo‘lishi lozim. Bu yondashuv texnika va talqinning uyg‘unligini psixologik jihatdan asoslaydi. Mazkur tamoyil cholg‘u ijrochiligida texnika va talqin uyg‘unligini tushuntirishda muhim nazariy asos bo‘la oladi.

Texnik mahorat ijrochining fiziologik, akustik va motorik ko‘nikmalarining mukammal rivojlanganligi bilan belgilanadi. Musiqa pedagogikasida texnika quyidagi tarkibiy qismlardan iborat deb qaraladi:

1. Motor texnika - barmoqlar mustaqilligi va tezkorligi.
2. Tovush texnikasi - sifatli va nazoratli tovush hosil qilish.
3. Ritmik barqarorlik - metroritmni aniq saqlash.
4. Artikulyatsion aniqlik - legato, stakkato, non-legato kabi usullarni o‘rinli qo‘llash.

Carl Czerny va Franz Liszt ijrochilik maktablarida texnik mashqlar tizimi alohida o‘rin tutgan. Biroq ularning metodikasida ham texnika musiqiy mazmundan ajralmas holda talqin etiladi. Texnik tayyorgarlikning yetishmasligi badiiy ifodaning cheklanishiga olib keladi. Shu bilan birga, haddan tashqari mexanik mashg‘ulotlar musiqiy tafakkurning susayishiga sabab bo‘lishi mumkin. Demak, texnika ongli va maqsadli mashg‘ulot natijasida shakllanishi zarur.

Badiiy talqin - bu asarning ichki mazmunini ochib berish jarayoni bo'lib, u ijrochining estetik didi, tafakkuri va shaxsiy tajribasiga bog'liq. Boris Asafyev interpretatsiyani "intonatsion tafakkur jarayoni" sifatida ta'riflaydi. Uning fikricha, musiqa - bu harakatdagi intonatsiya bo'lib, ijrochi ushbu harakatni jonlantiradi. Asafyevning intonatsiya nazariyasi musiqani tirik nutq jarayoni sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, musiqa - bu harakatdagi ma'no. Ijrochi esa ushbu harakatni jonlantiruvchi subyektdir. Bu qarashdan quyidagi xulosalar kelib chiqadi:

1. Ijrochi notani emas, intonatsiyani chaladi.
2. Har bir fraza nutq kabi mantiqiy rivojlanishga ega bo'lishi kerak.
3. Texnika intonatsion aniqlikni ta'minlash vositasidir.

Asafyev nazariyasi badiiy talqinni faqat emotsional jarayon emas, balki tafakkur mahsuli sifatida talqin qiladi. Demak, interpretatsiya bilim, tahlil va musiqiy ong bilan bog'liq. Bu yondashuv ayniqsa milliy musiqa ijrochiligida dolzarbdir. Masalan, Shashmaqom ijrochiligida ohangning tabiiy oqimi va intonatsion noziklik asosiy mezon hisoblanadi. Agar texnika intonatsiyani buzsa, badiiy mazmun yo'qoladi.

Milliy ijrochilik an'analari ham talqinga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, Shashmaqom ijrochiligida improvizatsiya va ohangdorlik ustuvor ahamiyat kasb etadi. Yunus Rajabiy maktabida esa maqomlarning ruhiy-falsafiy mazmunini chuqur his etish talqinning asosiy mezoni sifatida qaralgan. Badiiy talqinning muammolari quyidagilarda namoyon bo'ladi: uslubiy xatolar (davr ruhini noto'g'ri talqin qilish), emotsional ortiqchalik yoki sun'iylik, shakl va dramaturgiyani yetarlicha anglamaslik, milliy ijrochilik an'alaridan uzilish.

Texnika va badiiy talqin o'rtasidagi munosabat dialektik xarakterga ega: biri ikkinchisiz to'liq namoyon bo'la olmaydi. Texnika - tashqi vosita, talqin - ichki mazmun. Ularning uyg'unligi professional ijrochilikning asosiy mezoni hisoblanadi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, sahna hayajoni ko'pincha texnik barqarorlikka ta'sir qiladi. Ijrochining ichki ishonchi va ruhiy tayyorgarligi badiiy talqinning erkinligiga xizmat qiladi. Shu bois zamonaviy musiqa pedagogikasida quyidagi tamoyillar muhim hisoblanadi: texnik mashqlarni musiqiy ifoda bilan uyg'unlashtirish, asarni nazariy va tarixiy tahlil qilish, tinglash madaniyatini rivojlantirish, sahna tajribasini muntazam oshirib borish.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, cholg'u ijrochiligida texnik mahorat va badiiy talqin ajralmas birlikni tashkil etadi. Texnika ijrochining imkoniyatlarini kengaytirs, badiiy talqin musiqaga mazmun va ruh bag'ishlaydi. Ilmiy-nazariy qarashlar shuni tasdiqlaydiki, mukammal ijro faqatgina ushbu ikki omilning uyg'unligi natijasida yuzaga keladi.

Zamonaviy musiqa ta'limida texnik mukammallik bilan bir qatorda, interpretatsion tafakkurni rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratish zarur. Bu esa ijrochilik san'atining yuksalishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Heinrich Neuhaus. Fortepiano ijrochiligi san'ati haqida. - Moskva, 1958.
2. Boris Asafyev. Musiqiy shakl intonatsiya jarayoni sifatida. - Leningrad, 1971.
3. Konstantin Stanislavski. Aktyorning o'z ustida ishlashi. - Moskva, 1938.
4. Carl Czerny. Pianino ijrochiligi maktabi. - Vena, 1839.
5. Franz Liszt ijrochilik merosi va pedagogik qarashlari bo'yicha tadqiqotlar.
6. Yunus Rajabiy. O'zbek xalq musiqasi va maqomlari. - Toshkent, 1978.
7. O'zbek musiqa pedagogikasi bo'yicha zamonaviy ilmiy maqolalar to'plami. - Toshkent, 2020.